LR, 1958, Nr. 1

LEXICUL LIMBII LITERARE ŞI JARGONUL LA 1844[1]

— pe marginea unei critici din ALBINA ROMÎNEASCĂ —

DE

GH. BULGĂR

În prima jumătate a secolului trecut problemele limbii au stat în centrul atenţiei atît a scriitorilor romîni cît şi a cititorilor care urmăreau în periodicele vremii dezbaterile privitoare la îmbogăţirea şi cultivarea limbii literare. Procesul grabnic de modernizare a vieţii noastre publice, pătrunderea masivă în cultura noastră a cuceririlor ştiinţei, literaturii, tehnicii ţărilor mai dezvoltate din Europa, reclamau noi termeni, un lexic mai bogat, o serie de neologisme specifice, denumind noţiuni noi, realităţi noi. Începînd cu anul 1829 cînd apar primele noastre periodice, al căror scop era de a informa pe cititori despre mersul evenimentelor, despre progresul general al culturii, al literaturii, limba noastră literară s-a îmbogăţit mereu într-un mod considerabil. Această îmbogăţire e mai vizibilă, mai concludentă în paginile periodicelor, cum am arătat în alt loc[1], tocmai pentru că presa trebuia să se ocupe de toate sectoarele vieţii, de toate manifestările publice, de realizările noi din diversele domenii de activitate umană.

Orientarea noastră atunci către cultura înfloritoare a ţărilor apusene a adus cu sine bogăţia de neologisme romanice, care prin cei mai de seamă scriitori ai vremii s-au impus repede în limbă. Mulţi tineri care au urmat la şcolile din Apus au adus cu ei un însemnat bagaj de termeni, necesar exprimării exacte a noţiunilor şi a ideilor noi. În chipul acesta termenii mai vechi greco-turco-slavi sînt curînd înlocuiţi cu neologisme romanice,

[1] *Limba şi stilul primelor periodice romîneşti*, în *Contribuţii la istoria limbii literare în secolul al XIX-lea*, II/1957.

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

mai ales de origine franceză. În periodicele vremii se oglindeau multilateral varietatea și instabilitatea formelor acelor cuvinte care pătrundeau la noi o dată cu realitățile moderne.

Tendințele inovatoare puternice și zelul reformator al unora întîmpinau încă rezistența multora, mai cu seamă a boierimii deprinsă cu tradiția și legată de forme de viață învechite, dar și a omului de rînd deprins să trăiască și să vorbească așa cum a apucat. Discuțiile în jurul limbii erau adesea contradictorii, întinderea lor între 1830—1840 fiind considerabilă. Chiar după ce premisele modernizării limbii au căpătat oarecare consolidare prin energica și bogata activitate a lui Heliade, Negruzzi, Kogălniceanu etc., controversele au continuat un timp, cuvintele necorespunzătoare au mai persistat, termenii noi, necesari, impunîndu-se cu mari dificultăți. Ecouri ale acestei lupte între *vechi* și *nou* s-au văzut multă vreme în periodicele noastre de după 1840.

Pe măsură ce anumite curente creșteau în Țările romînești, tendințele critice se întăreau și ele. Influența culturii străine se manifesta uneori sub forma unor exagerări; jargonul caracteristic păturilor privilegiate ale societății era o consecință a acestor exagerări. Jargonul fie turc, fie grec, fie de altă natură, primejduia normala dezvoltare a limbii noastre literare al cărei temei este limba veche, graiul popular, mereu îmbogățit cu ceea ce era necesar pentru a exprima în mod adecvat aspectele noi ale realității în continuă transformare.

★

În *Albina romînească* din 1844 a fost reprodusă după *Calendarul pentru învățătura poporului* de la Iași din același an[1] o interesantă pagină de critică a jargonului. Critica aceasta este semnificativă pentru starea de spirit a cititorilor din rîndul cărora era autorul criticii; ei se opuneau conservatorismului boieresc și administrativ, alăturîndu-se curentului inovator, sursă și impuls al dezvoltării și modernizării limbii și a literaturii romîne. Sub titlul *Limba și portul*, *Albina* din 12 martie 1844 a publicat ca foileton semnat de N. Istrati, publicist cunoscut în epocă,[2] acest text:

„Limba și portul au avut la noi totdeauna mare analogie între sine[3] și vedera [lămurea] starea morală a nației[4]. . . Reforma înturnînd driturile vechi au agiuns a rechiema din exil limba și a-i înălța altare de închinare. . . Astă reformă introducînd pe romîni în familia evropeană, urzi

[1] Nu este la Biblioteca Academiei.

[2] N. Istrati (1818—1862) a debutat la *Albina* în 1841 cu poezii, fabule, cîntece războinice (cu „bravi eroi"), bucăți mici de proză, toate de valoare modestă. El a nimerit mai bine „în caricaturarea limbii la modă supt influența ce se preschimbă, a grecilor, rușilor și francesilor". N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea* vol. II, p. 217.

[3] Ideea va reveni la A. Russo: „Arma întîi și cea mai grozavă care au bătut cetatea trecutului au fost schimbarea portului vechi". (*Studie moldovană*, în *Zimbrul*, 1851).

[4] Am renunțat la unele amănunte istorice, nelegate de problema limbii.

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

mulțime de lucruri nouă. Cu costumul nou, dregătorii primiră în pripă streine expresii forenze și administrative, dar nu tîrziu moldoromînii au simțit cu tot aceeași putere, ce le-au înturnat pămînturi împresurate, pronomii [privilegii] călcate, li dă dreptate a-și desșerbi și limba de împresurări și a o duce la gradul perfecției, introducînd cuvinte tehnice a maicei sale sau a surorilor ei, pentru că, dupre cum proverbia zice : sîngele nu se preface apă. În asemănarea grecilor carii curățind din limba modernă mixto-barbară cuvintele de element strein, videm stăruind pe literatorii romîni adăpați cu studiile clasice și pășind dupre acea sistemă spre a agiunge la asemenea scop. De aice se trag, despre o parte fanatismul latinității, a franțeziei și a italieniei, de aici și critica împungătoare celor tîrzii, înfrînătoare celor prea înfocați căci întru toate este mîntuitor a păzi mijlocul : *medium tenere beati.*

Ca o critică, întru toate nimerită, citim următoarele epistole, publicate în *Calendariul* acestui an : *Corespondenție între doi amorezi* sau limba romînească la anii 1832 și 1822.

Cuconiță

În sfîrșit nu am putere să mai fiu *obijduit.*
Ș-aceasta printr-o *zapiscă* eu de mult ți-am *dosloșit,*
Că făcînd *suprafcă* în mine, în acest amar *predmet,*
Din *povodul* dumitale, m-am trezit cu rană-n pept.
Dar dumneata prin *povescă* mi-ai făcut aspru *ponos,*
Vrînd cu mine *peripiscă* și cerînd să-ți dau *dopros.*
Ascultă-mă, cuconiță : iată-ți *docladarisesc*
Că *jaloba* mea nu zice decît cumcă pătimesc,
Și *vipisca* ce-ți trimisem nu merită *vigavor* ;
Căci din *hodul delei* mele se vede numai amor.
Dumneata bagă de seamă la *opisul* ce ți-am dat
Și-i vedea că sînt un *liude* cu sufletul prea curat,
Drept aceea eu o *cnigă scripisită* și cu *șnur*
Ți-o *predstavlisesc,* stăpînă, cu ahotă și ogur,
Cerînd *podpiscă* anume la *otnoșenia* mea ;
Căci și eu oi da *podpiscă,* oricînd dta vei vrea.
Nu mă *ovolni* din gîndu-ți seau vreun *nadpis* să-mi întorci,
Căci eu jărtfesc pentru tine cer, pămînt, lume *i proci.*
Raspolojenia încă nu iartă a *nastoji*
Pe-un *dvorenin* ce iubește și cere a se iubi,
Pe-un *pametnic* ce-n *dejurtsvă* de multe ori
La *predsustvii* ca *pomojnic* cu credință au slujit.
În multe *comandirofce* tot cu cinste am umblat
Și *sledovii* pe la *zastave* de multe ori am lucrat ;
În *odpusci* cu *podorejne* eu ca alții n-am ieșit,
Sau *ostanofce* la slujbe în veac n-am pricinuit ;
Samavolnicie iarăși nici cum nu am săvîrșit
Ci *nagrajdenii* primit-am ca un *cinovnic* cinstit.

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

Nacazanii pentru slujbă niciodată n-am avut
Și *zdelci* a lucra ca mine altul nu s-a mai văzut.
Din *stolonacealnic* astăzi spre *cîlen* sînt *pomăzuit*;
Pentru că cunosc *pareatca*; l-asta m-au înaintit.
Nu crede deci la *donosuri*, nu-mi lua al tău favor
Și nu uita că mă chiamă xxx *sîn* xxx.

Beikakimu

Paraponu ce-mi făcuseși, *file*, eu l-am priimit;
Ostoson nu am cuvinte, *fosmul* meu cel mult iubit.
Ti taftelis, *en agamu*, *oriste* îți hărăzesc,
Și eu *malista*, *psihimu*, eu îți spun că te iubesc.
Titeriazi, *lipon*, a-mi scrie și a-mi bănui?
Cînd *arhonda*, *țelebimu*, ești sigur că te-oi iubi,
Tipotes nu am în lume, *parigorie* nu văd,
Dar cînd mă aflu cu tine, *beimu*, în rai mă cred.
Neshe de la *Pendedeka*, de cînd noi ne-am tot iubit,
Spune-mi, lasă *zeflimeaoaua*, *telospanton*. te-am vîndut?
Orismosas cînd ai vrut, *kirie* n-am și oftat?
Căci te iubesc astfel tare, ca și cum m-ai fărmăcat.
Polakala îmi pare bine că tu te-ai pomăzuit
Cîlen sau *loghiotatos* ca s-ajungi ai nimerit.
Aksafna cu duioșie, te rog mult a m-asculta,
Să nu faci *skepsis*, *tertipuri*, nerozii *ketalipa*.

★

Prima scrisoare pune în evidență volumul masiv de termeni intrați în limbă în epoca Regulamentului Organic. E vorba de jargonul boieresc și de cel al burgheziei, al funcționărimii, creat, în parte, în acea epocă. Termenii speciali se referă la aspectele relațiilor sociale, la noțiuni administrative, la forme de civilizație împrumutate și numite cu termeni străini. A doua scrisoare oglindește un strat de limbă, de jargon mai vechi; el aparține epocii fanariote. Acest jargon mai persista încă nu numai la 1822, cum scrie autorul criticii, ci chiar la 1832 și mai tîrziu. În opera primilor noștri clasici, ca să nu vorbim de Văcărești, de Conachi, de Mumuleanu, se găsesc, destul de des, multe elemente greco-turco-ruse, în special în prima parte a activității lor. În epoca Regulamentului care a deschis pentru romîni o eră de modernizare (fiindcă Rusia însăși era sub influența occidentală și clasele privilegiate au deprins limbi străine, obiceiuri și forme de viață franceze ori germane) vin în Țările romînești mulți termeni rusești dar o dată cu ei, și tot prin intermediul rusesc, multe neologisme romanice. Influența acestei epoci s-a întîlnit apoi cu cea venită direct din Apus și curentul occidental s-a întărit tot mai mult. Amintirea reorganizării administrative moderne înfăptuită prin Regulament a durat; termenii nu au dispărut așa de curînd. Scrisoarea dintîi exagerînd volumul acestor termeni în versurile fabricate de dragul satirei

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

vrea să scoată în evidență inactualitatea lor. La fel de inactuali păreau în toiul pătrunderii neologismelor romanice și termenii greceşti din a doua scrisoare. Procedeul combaterii a ceea ce era vechi, depășit, mi se pare original și eficient : la 1844 se compun două scrisori pline de termeni străini ; documentele se raportează la date mai vechi (1822, 1832) ; dar ținta era vizibilă : înlăturarea a ceea ce era vechi prin elemente noi mai bune, mai utile limbii moderne.

Dacă raportăm la starea literaturii noastre terminologia de mai sus vom constata că intervenția autorului celor două scrisori nu era de loc inutilă. Critica jargonului în creștere încă din epoca fanarioților și din timpul domniilor regulamentare, nu era, cel puțin la 1844, un act gratuit, lipsit de temeiuri realiste. Starea limbii și a literaturii ne demonstrează că situînd cu ani în urmă datele scrisorilor (1822, 1832) criticul se vădea un aliat al înnoirii limbii prin elemente romanice, potrivite cu natura limbii noastre ; el demonstra într-o formă originală ceea ce combăteau în articole, în discuții, cei mai de seamă scriitori ai vremii. Forme ale jargonului, ca cele incluse meşteşugit în versurile de mai sus, au fost criticate și de Heliade, Negruzzi, Bolliac, Alecsandri ; ele trăiau doar prin „boierii ruginiți" — după vorba lui Negruzzi — credincioși tradiției, refractari la inovații. Critica de mai sus trebuie raportată la cîteva date mai concrete ale istoriei limbii și literaturii.

★

În anul în care apărea critica jargonului din *Albina*, Heliade publica un important articol *Literații romîni* în care analiza cele trei categorii de păreri în problemele limbii, păreri exprimate de mai mulți literați. Din acest articol care e o imagine sintetică a curentelor la modă atunci, reţin un mic pasaj de la început : „Radicalii au o țintă de a curăți limba de tot elementul eterogen. Care este ținta mijlociilor ? De a lucra limba întocmai ca un argintar ce pune cîteva părți de argint și cîteva de alamă... Mijlociii zic că ei au înnemerit mai bine chipul de a cultiva limba și că acest chip este de a păstra vorbele cele obișnuite". Pe lîngă aceste două categorii erau regaliștii „care în scrierile lor se țin de școala cea veche și în limbă și în ortografie și în părerile lor, întocmai ca regaliștii cei politici"[1].

Scriitorul moldovean C. Negruzzi — cum se știe — a mers alături de Heliade în cele mai importante probleme ale limbii și năzuințele lor comune au constituit un fapt pozitiv, important, pentru atingerea unei ținte istorice : îmbogățirea și cultivarea limbii noastre literare. În 1844, începînd chiar din ianuarie, apar cele patru binecunoscute *Scrisori* ale sale avînd fiecare subtitlul *Critică*) în legătură cu problemele limbii literare. Revista *Propășirea* a publicat în ianuarie, aprilie, octombrie, decembrie

[1] *Curierul romînesc*, 1844, nr. 4 (17 ianuarie).

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

aceste scrisori, devenite în *Păcatele tinerețelor* (1857) *Scrisorile* XIV, XV, XVI, XVIII, în care scriitorul își preciza atitudinea față de diferitele probleme ale limbii literare, atunci în discuție. În prima *Scrisoare*, el declara: „Îmi zici că creez ziceri? Ce o să fac cînd îmi lipsesc cuvinte, ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei videa că și acele ziceri sînt sau romînești uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, cari știu ce va să zică o limbă..." Cuvintele sînt puse în gura unui „june" dar sînt aprobate de Negruzzi: „îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui". Scriitorul e de partea celor care primeau, cu discernămînt, neologismele necesare, spre deosebire de „boierii ruginiți" susținînd „că e cu neputință a strica obiceiul"; asta e „vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu putință", adaugă scriitorul.

În toate dezbaterile privitoare la problemele limbii, ale dezvoltării și modernizării ei, scriitorii au fost animați de un spirit progresist consecvent. E demn de remarcat faptul că Negruzzi, despre care nu se poate spune că a fost cu trup și suflet alături de toate acțiunile pașoptiștilor, cînd era vorba de înnoirea limbii, de primirea neologismelor capabile să exprime cele mai subtile nuanțe ale gîndirii și simțirii, nu ezita să recomande curaj și spirit critic în însușirea, din limbile romanice, a acelor elemente lexicale care puteau realmente folosi dezvoltării limbii noastre. Teoretic deci, el și Heliade, apoi Bălcescu, Ghica, Bolliac, Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri vedeau înainte, anticipau îmbunătățirile care aveau să se consolideze peste cîțiva ani. În realitate, multă vreme termenii vechi au coexistat alături de cei noi. Elemente greco-turco-ruse folosite în terminologia administrației, a raporturilor publice, au continuat să fie folosite o vreme. Acest fapt se vede chiar din scrierile unor prozatori binecunoscuți pentru zelul lor inovator.

În *Fiziologia provincialului în Iași* publicată de Kogălniceanu tot la 1844, vorbind despre cosmopolitismul claselor privilegiate, scriitorul își presăra lexicul cu mulți termeni din categoria celor criticați de autorul versurilor citate mai sus. Kogălniceanu folosește la 1844: „*dvorenin*(boier curtean), *pojarnic* (pompier), *cinovnic* (mic funcționar), *evghenist* (nobil), *nacealstvă* (autoritate, conducere), *otcup* (antrepriză), *predstavlisi* (a înainta), *dellă* (dosar), *ratoș* (han), *clironomie* (moștenire). Uneori termeni de origine diferită, denumind însă aceeași noțiune, erau puși pe același plan pentru a scoate în evidență neologismul romanic în raport cu cel rusesc: „Provincialul nu înțălege nimică din *otcupuri* și *monopoluri*; el știe atîta că carnea îi lăsată de Dumnezeu ca să fie mîncată; și că, fiartă sau friptă sau cîrnați poate fi mîncată oriunde i foame cuiva. El nu se poate dar hotărî a lăsa cîrnații săi să se alătureze la *dellă* sau să se *predstavliseascâ* la *nacealstvă*" (*Fiziol. prov.*).

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

Astfel de termeni apăreau mai des în scrierile care evocau stări de lucruri mai vechi. „Provincialul" lui Kogălniceanu era și el un învechit; adaptînd expresia la conținut, scriitorul utiliza termenii pe care probabil i-ar fi întrebuințat și eroul său. Cred că aceasta-i explicația prezenței numeroșilor termeni, învechiți în 1844, în limba scriitorilor, aflată la acea dată la o cotitură: ea se îmbogățea și se moderniza sub influența contactului cu țările occidentale. Operele scriitorilor vremii și periodicele noastre au participat în largă măsură la popularizarea termenilor noi, la critica jargonului, a rămășițelor lexicale, străine de spiritul și de tendințele dezvoltării limbii noastre.

★

Revenind acum la paginile publicate în *Albina* din 1844 e demnă de subliniat orientarea istorică justă a autorului care critica jargonul. Poate într-o formă exagerată, prin cumulul de termeni străini considerați nepotriviți, autorul privește puțin în urmă și precizează că în prima scrisoare e vorba de limba de la 1832 — epoca Regulamentului și deci a pătrunderii masive de termeni administrativi din limba rusă. Vorbește direct un funcționar familiarizat cu acești termeni. În a doua, în scrisoarea „amorezei" — e vorba de o epocă mai veche, 1822, căci femeile fiind mai departe de viața politică, sînt și mai conservatoare; vocabularul lor, cum spusese Cantemir, reflectă stări mai vechi ale evoluției limbii. Jargonul corespondentei e plin de neologisme neogrecești, dintr-un strat anterior lexical. La diferență de numai 10 ani termenii de jargon al celor doi corespondenți prezintă aspecte diferite pe care într-o formă pregnantă le ilustrează schimbul lor de scrisori, diferențe care se explică și prin natura conținutului variat. Autorul satirei a procedat în chip realist și acțiunea lui nu era lipsită de sens, de vreme ce și la 1844 mai dăinuiau în limbă destule elemente de jargon. Pe marginea lexicului folosit în scrisori autorul mai face un scurt comentar.

După trecerea a 12 ani de la data la care e plasată prima scrisoare evident că limba s-a mai înnoit; tot mai mult neologismele luau locul altor termeni din greacă, turcă sau rusă. O serie de cititori poate nu le înțelegeau textul, fie că n-au folosit niciodată termenii de jargon din versurile citate, fie că, civilizația evoluînd, lumea începea să se familiarizeze cu denumirile de origine romanică, mai potrivite cu natura limbii noastre. De aceea, la sfîrșitul scrisorii din urmă, autorul adaugă cîteva precizări, apoi un scurt glosar de un interes deosebit pentru datele de amănunt și completările istorice pe care le sugerează. Iată ce se spune în continuare în *Albina românească* din 12 martie 1844:

„Astăzi aceste două feluri de limbă se înțeleg încă; dar poate că strănepoții noștri vor fi așa de norociți să-și facă întrebarea: ce dialecturi tracice sau sauromatice sînt aceste, neputîndu-și închipui că ar fi limba

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

romînească, dreaptă fiică limbei latine? Pentru acestii (!), şi ca să nu dăn filologilor viitori pricină de nesfîrşite sfezi, socotim de cuviinţă să alăturăm un mic lexicon de toate cuvintele îmbogăţitoare şi ciuntitoare limbe noastre, cu tălmăcirea lor în vedere:

BILETUL AMOREZULUI

obijduit — asuprit
zapiscă — invitaţie, chiemare
dosloşit — lămurit
sprafcă — informaţie
predmet — obiect
povodul — motivul
povescă — notificaţie
ponos — imputare
peripiscă — corespondenţă
dopros — protocol, proţes verbal
doclad — referat, propunere
jalobă — cerere, petiţie
vipiscă — ecstract
vigavor — reprimandă [mustrare]
hodul — marşa, cursul
delă — actă
opis — reghistru, inventariu
liude — om
odpuscă — concedie
podorojnă — bilet de postă
ostanofcă — stingherire
samavolnicie — arbitrarietate
nagrajdenie — remuneraţie
cinovnic — împiegat, oficiant
nacazanie — veghere, înfrînare
cnigă — condică
scripisit — denumărat
şnur — firul, a înfira, înfirată,
predstavlenie — prezentaţie
podpiscă — cvitanţie
rospiscă — reţepisă
ovolnire — demisionare
nadpis — refuz, a refuza
iproci — şi celelalte
nastojire — amortizare
dvorenin — nobil
dejurstfă — camera de aşteptare
pametnic — proprietar
presudstvie — seanţă
pomoşnic — practicant
komandirofcă — comandă
sledovie — comisie
zastavă — trecătoare
zdelcă — contract preliminar
stolonacealnic — şef de masă
cîlen — mădular, asesor, jude
pomăzuit — menit, candidat
pareatcă — regulă, formă
donos — denunţiaţie
sîn — fiu

RĂSPUNSUL AMOREZEI

beikakimu — domnişorul meu
parapon — tînguire
file — amice, prietene
ostoson — cu toate aceste
fosmu — lumina mea
titaftelis — ce vrei?
agamu — patronul meu
oriste — poftim
malista — mai ales
psihimu — sufletul meu
ti teriazi — ce se potriveşte
ţelebimu — cuconul meu
tipotes — nimică
parigorie — mîngîiere
beimu — domnul meu
neshe — aşa
Pendedeka — un cap eterist la 1821
zeflimeaoa — deridere
telos panton — în sfîrşit
orismosas — bucuros
kirie — doamne
polakala — foarte bine
loghiotatos — literat
aksafna — deodată, de-ndată
skepsis — deliberaţie
tertipuri — uneltiri
ketalipa — şi celelalte."

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

Există în glosarul de mai sus cîteva cuvinte care nu fac parte din categoria jargonului, de vreme ce s-au păstrat în limbă, fapt pe care autorul criticii din *Albina* nu l-a putut prevedea : *obijduit*, *deslușit*, *samavolnicie*, *tertip*. Marea majoritate a cuvintelor glosate fac parte însă din categoria celor „ciuntitoare limbii" și pe acestea evident autorul urmărea să le înlocuiască prin neologisme romanice.

Lexicul străin din prima scrisoare e o mărturie a grabei cu care administrația înlocuia denumiri vechi, în parte tot străine (greco-turcești) printr-o terminologie nouă, denumind realități noi, aduse de prevederile Regulamentului. Termenii greceşti din a II-a scrisoare oglindesc o tradiție mai veche, mai lungă și mai persistentă. Cum am spus, la 1844 ambele aspecte ale jargonului erau încă destul de vii, cu toate că graba de a înlocui termeni ca cei de mai sus prin neologisme romanice nu era mai mică decît zelul inovator al administrației regulamentare. N. Istrati care semnează această critică nu forța ușile deschise ; problema jargonului criticat mai sus a rămas actuală chiar mai tîrziu, către apogeul creației dramatice a lui Alecsandri. O serie de comedii ale acestuia reflectă tocmai critica jargonului, rîd de moda veche a unor personaje, boieri și funcționari al căror grai e presărat cu termeni străini, similari cu cei explicați mai sus. Dau numai un exemplu în acest sens.

În piesa *Boieri și ciocoi* care poartă indicația autorului : „scenele se petrec în Iași între anii 1844—1846", întîlnim în actul al II-lea, scena a IV-a, pasaje întregi pline de cuvinte de felul celor folosite în prima scrisoare : „Făcînd *sprafcă* în *ispisoacele* mele am *dosloșit* din *hodul* lor că, unchiul meu ... au cumpărat la *leat* 1812 o hîrtă de loc... cu *zdelkă* întărită în *presustvia* giudecătoriei de Botșăni, așa precum se poate dovidi din cuprinsul *delilor skripisite* și șnuruite ce se află la Arhivă, în dulap, în *predmetu* suspominitei vînzări". Pe aceeași pagină a piesei mai întîlnim : *povescă*, *ponos*, *insovolnicie*, *vigavor*, *docladarisi*, *stolnacealnic*, *cinovnic*, *podorojnă*, *podpiscă*, *ostanovcă*, *otnoșenie*. În alte locuri (și mai des) este satirizat jargonul greco-turc. Și fiindcă poetul a trebuit să folosească un important număr de termeni străini, în numeroasele pasaje critice, contra jargonului, el s-a văzut obligat ca în ediția *Operelor complete* din 1875 să adauge un glosar explicînd pe scurt cuvintele străine din opera sa dramatică[1].

Compararea glosarului lui Alecsandri cu cel din *Albina* confirmă pe de o parte buna orientare filologică a criticului de la 1844, iar pe de altă parte scoate în evidență unele particularități de interpretare care merită să fie reținute. Mă refer acum la unele diferențe din cele două glosare. Cuvîntul *sprafcă* e explicat în *Albina* prin „informație", la Alecsandri

[1] De acest glosar m-am ocupat mai pe larg în *Limba română*, 3/1956.

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)

„cercetare" (cu trimitere la pagina 563); *povescă*, A. R. „notificație" Alecs. „raport" (1358); *ponos*, A. R. „imputare", Alecs. „scuzare" (ib.) *nacazanie*, A. R. „veghere, înfrînare", Alecs. „pedeapsă" (1359); *oriste* A. R. „poftim", Alecs. *aud?* (370); dar și *oriste didascale* „poftim profesore" (372); *dopros* A. R. „protocol, proțes verbal", Alecs. „manieră" (41), în vreme ce la Alecu Russo citim „Strigarea obștei este doprosul și giudecata regimului trecut...", cuvînt interpretat prin „anchetă"[1]. *Liude* e în A. R. „om", la Alecs. „scutit de dări" (41).

Un fapt caracteristic apare de asemenea evident din cuprinsul glosarelor anexate la cele două scrisori din *Albina*: preferința acordată neologismelor, larga întrebuințare a termenilor de origine romanică pentru a explica elementele de jargon. Acest mod de explicare a unor cuvinte străine nu este nou. În *Limba și stilul primelor periodice românești* am arătat pe larg ce rol joacă neologismele romanice în glosele pe care le întîlnim în paginile primelor noastre periodice (1829—1840), felul cum ele intrau din ce în ce mai mult în vocabularul limbii noastre literare.

Dar preferințele aproape exclusive pentru neologismele romanice, mai ales de origine franceză, cuprindeau în ele germenele unor noi exagerări: franțuzirea limbii pe care nu mult după 1844 o vor combate scriitorii noștri clasici și, mai ales, într-o formă adesea violentă, Eminescu. În chipul acesta orice exagerare în folosirea termenilor moderni, în îmbogățirea pripită a limbii noastre literare își va găsi o replică, o critică menită să tempereze zelul inovator și să readucă în circulație bogăția tezaurului vechi al limbii populare, temeiul fundamental al dezvoltării limbii literare.

Pagina de critică a jargonului publicată în *Albina românească* din anul 1844 e un ecou al eforturilor colective de a combate ceea ce e vechi și inutil în limbă, de a o îndrepta spre sursele ei firești de modernizare, în conformitate cu starea de spirit generală atunci. Necesitățile exprimării unor realități noi cereau un volum sporit de termeni, iar aceștia erau impuși de sporul civilizației moderne.

[1] Al. Russo, *Scrieri*, ed. P. V. Haneș, 1908, glosar.

BDD-A10386 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:58 UTC)